

Politică și geopolitică

Oleg SEREBRIAN (n. 1969) este scriitor, istoric, politolog și diplomat. Este licențiat în istorie și drept al Universității Pedagogice de Stat din Chișinău (1992) și magistrul în relații internaționale al Institutului European din Nisa (1993). A urmat specializări la Școala Națională de Administrație din Paris și la universitățile din Edinburgh și Birmingham. În 1998 a susținut doctoratul în științe politice. În 1998-1999 a fost purtător de cuvânt al MAE al Republicii Moldova, între 1999 și 2005 a fost prorector al Universității Libere din Moldova, fiind ulterior profesor invitat la diverse centre universitare din Europa de Vest și SUA. Între 2010 și 2015 a fost Ambasador al Republicii Moldova în Franța și pe lângă UNESCO, iar în perioada 2015-2022 Ambasador al Republicii Moldova în Germania. Din 2013 este membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Pentru activitatea academică, diplomatică și publicistică a fost decorat de președintele român Emil Constantinescu cu Ordinul Național „Steaua României” (2000), de președintele francez François Hollande cu Ordinul Național de Merit (2015) și de președintele german Frank-Walter Steinmeier cu Ordinul Marea Cruce de Merit (2022). În anul 2012, pentru romanul *Cântecul mării* (Ed. Cartier, 2011), a fost distins cu premiul special al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, iar în 2019 a primit premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova pentru romanul *Woldemar* (Ed. Cartier, 2018). În 2021, la Ed. Cartier, i-a apărut romanul *Pe contrasens*, (Premiul PEN-România pentru proză pentru anul 2021). În 2022, romanul *Cântecul mării* a apărut în traducere germană la Editura Mitteldeutsches Verlag din Halle, iar în 2023, la Editura Amaltea din Wrocław a apărut ediția poloneză a romanului *Pe contrasens*.

OLEG SEREBRIAN

POLITICĂ
ȘI
GEOPOLITICĂ

Ediția a doua, revăzută și adăugită

CARTIER

i s t o r i c

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel.: fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: vanzari@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel.: fax: 210 80 51. E-mail: codex@cartier.ro

cartier.ro

cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate online pe cartier.ro & cartier.md și în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks și pe cartier.ro & cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău.

Tel./fax: 022 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău.

Tel./fax: 022 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria online, cartier.ro

Tel.: 0785 199 823. E-mail: codex@cartier.ro

Librăria online, cartier.md

Tel.: 068 555 579. E-mail: vanzari@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712 București, România

Tel./fax: (021) 210 80 51. E-mail: codex@cartier.ro

Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Virgil Păslariuc

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta seriei: Vitalie Coroban

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Marina Darii

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Combinatul Poligrafic

Oleg Serebrian

POLITICĂ ȘI GEOPOLITICĂ

Ediția a II-a, ianuarie 2024

© 2024, 2004, Editura Cartier pentru prezenta ediție. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Aprobat de Comisia de selecție pentru editarea cărții naționale și editat cu contribuția Ministerului Culturii al Republicii Moldova.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Serebrian, Oleg.

Politică și geopolitică/Serebrian Oleg. – Ed. a 2-a, rev. și ad. – [Chișinău]: Cartier, 2024

(Combinatul Poligrafic). – 216 p. – (Cartier istoric/colecție coordonată de Virgil Păslariuc,

ISBN 978-9975-79-902-7). Referințe bibliogr. în subsol. – Apare cu contribuția Ministerului

Culturii al Republicii Moldova. – [1200] ex.

ISBN 978-9975-86-735-1.

32

S 48

Cuprins

<i>Prefață</i>	7
----------------------	---

Partea întâi IDEEA EUROPEANĂ

Parteneriatul Estic: aspecte geopolitice	12
Brexit: șansă sau neșansă geopolitică pentru britanici ori pentru Europa?	26
Ideea europeană și minoritățile etnice	33
Coudenhove-Kalergi și geopolitica unității europene	38
Europa trebuie să aibă o logică geopolitică	43

Partea a doua CONCEPTE POLITICE ȘI GEOPOLITICE

Liberalismul social	48
Limitele democrației	52
Implicațiile geopolitice ale noului val de extindere a alianței nord-atlantice	57
Rusia în geopolitica lui Haushofer	60
Etnocentrismul în geopolitica germană interbelică	67
Pandemia și geopolitica: Efectele COVID-19 asupra geopoliticii Europei de Est	73
Prețul Victoriei	81
A greșit oare Antanas Sniečkus?	90
Germania și noi: trei decenii fără Zid	96

Partea a treia
REPUBLICA MOLDOVA
LA RĂSCRUCE DE MILENII

Politica și identitatea națională ieri și azi	103
O carte de care era nevoie.....	120
Despre istorie altfel.....	124
Apocalipsa <i>Beau monde</i> -ului politic basarabean	128
Recviem pentru dreapta.....	131
Cauza basarabenilor	134
Republica Moldova: între comunism și naționalism	137
Cine se teme de partidele mici?	144
Unele considerații pe marginea „Proiectului Kozak”	148
Maastricht – eșec sau victorie?	152
Republica Moldova și „Noua politică de vecinătate” a Rusiei	155
România și Republica Moldova la răscruce de milenii.....	159
Fiziopolitica și morfopolitica problemei transnistrene	167
Conflictul transnistrean: evoluții și perspective	175
Pro și contra federalizării Republicii Moldova	182

Partea a patra
(GEO)POLITICĂ ȘI (GEO)CULTURĂ

Lecturi formatoare pentru un scriitor, cercetător, diplomat.....	190
Despre premiile literare sau o retrospectivă a gloriei și uitării	197
Lecturi-reper între ficțiune și realitate.....	202
Moldova și lumea germană: douăzeci și trei de veacuri de istorie.....	208

Prefață

Universitar, om de litere, militant european și diplomat, Oleg Serebrian ne oferă o carte pe măsura calităților sale. Deși tratează subiecte foarte variate, precum ideea europeană, gândirea politică, istorie sau geopolitică, volumul de față reprezintă o culegere destul de coerentă și bine încheată. Dar ca vocație, gust și esență, Oleg Serebrian rămâne geopolitician. El cunoaște mai bine ca oricine contradicțiile, vicisitudinile, tensiunile sau tropismele emaneate de așezarea geografică. Spațiul din care provine, situat la confluența lumilor slavă și latină, măcinat de constante traume psihologice și identitare, i-a furnizat cu exces de generozitate subiecte de cercetare.

De-a lungul mai multor secole, țara sa a simțit presiunea și chiar prezența efectivă a unor mari imperii vecine, precum cel austriac, german, rus sau turc. În consecință, imaginea de astăzi a Republicii Moldova reflectă o diversitate culturală extraordinară – români, ucraineni, ruși, găgăuzi, bulgari, care nu sunt altceva decât sedimente ale acestei istorii bulversate. Republica Moldova e o țară mică – ceva mai mare decât regiunea franceză Provence sau decât regiunea Sardinia din Italia –, dar încă nu demult locuitorii ei mai erau cetățeni ai unei supraputeri, or, din 1944 Basarabia devine o republică unională a Uniunii Sovietice. Sub aspect psihologic, o bună parte a locuitorilor Republicii Moldova au fost profund afectați, pierzând brusc calitatea și avantajele de cetățeni ai unei țări ce concura cu americanii în spațiul cosmic, care era un exportator mondial de ideologie și în fața căreia tremura întreaga lume. Dincolo de aceste sechele identitare și psihologice, tânărul stat va mai primi în dar de la istoria sa tumultuoasă două dureroase conflicte teritoriale în sudul și estul țării.

Chiar înainte de proclamarea independenței, în teritoriul de la est de Nistru aveau să înceapă primele acțiuni privind separarea de Republica Moldova, iar odată cu disoluția Uniunii Sovietice mica regiune transnistreană avea să-și declare suveranitatea sub denumirea de „Republica moldovenească nistreană”. Tentativele autorităților de la Chișinău de a soluționa acest conflict întâi pe cale militară, apoi diplomatică, au fost estompate cu concursul forțelor militare rusești prezente în regiune. Problema transnistreană rămâne, așa cum menționează autorul în paginile acestei cărți, cea mai spinoasă problemă pentru țara sa. Din acest considerent, articolele ce țin de conflictul transnistrean, subiect în care Oleg Serebrian a fost întotdeauna inedit și plin de prosepțime, merită a fi analizate cu o deosebită atenție, ele oferind un vast material pentru meditații.

Prizonieră a unei istorii complexe și a unei geografii dificile, marcată de o situație economică precară, Republica Moldova e o țară al cărei viitor e umbrit de un semn de întrebare. Care va fi rezultatul acestei decolări dificile a fostei „grădini” a Uniunii Sovietice? Pentru a scoate Republica Moldova din impas, Oleg Serebrian își propune readucerea țării sale în familia europeană, dar, în timp ce România și Bulgaria au atins acest scop, mica lui țară s-a zbuciumat multă vreme în căutarea propriei căi. Întrebarea e dacă există într-adevăr o cale mai bună pentru acest popor decât adoptarea valorilor democrației europene și a principiilor fundamentale pe care se edifică noua Europă? Autorul ne sugerează cu convingere că nu, argumentând concomitent și necesitatea impunerii unui model social de esență social-liberală, model ce ar răspunde atât tradiției socialiste, înrădăcinate în societatea moldovenească, cât și necesității inerente de liberalizare a economiei. Sinteza social-liberală al cărei animator fervent este Oleg Serebrian ar putea servi, în opinia sa, drept fundament pentru propășirea țării sale, pentru edificarea unei societăți moderne de tip european, dar și pentru unificarea și consolidarea forțelor democratice din Republica Moldova.

Despre toate acestea ne vorbește în volumul de față Oleg Serebrian. Și de această dată ne convingem de extraordinara sa erudiție și de maniera sa inedită de gândire. Chiar dacă, în pofida forței argumen-

tative, mesajul său ar putea să nu fie încă pe deplin înțeles și acceptat în țara sa măcinată de conflicte interne și bântuită de cumplite probleme sociale și economice, sunt sigur că el va da cel puțin de gândit. Volumul de față, fără a avea pretenția unui manual, constituie, de fapt, un material didactic, o suită de „mici predici” despre politică, societate sau unitate europeană, pe care o democrație în devenire precum e Republica Moldova ar trebui mai devreme sau mai târziu să le însușească. Desigur, ar fi mai bine ca acele valori pe care le propagă Oleg Serebrian să fie auzite în țara lui cât mai devreme. Sper ca acest volum să poată fi de folos în acest sens.

*Claude NIGOUL, dr. h. c., ex-director
al Institutului European din Nisa*

Partea întâi

IDEEA EUROPEANĂ

Parteneriatul Estic: aspecte geopolitice¹

Subiectul pe care-l vom aborda este unul frecvent discutat în ultimii ani: geopolitica Parteneriatului Estic. Se vorbește mult acum despre această structură, dar și despre cele șase state membre ale sale: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina.

Din câte știți, animatorii acestui proiect au fost Stockholmul și Varșovia. Acesta a fost lansat oficial la Praga în noiembrie 2009, incluzând Belarus, Republica Moldova și Ucraina, precum și cele trei țări transcaucaziene². Încă de la început, proiectul s-a bucurat de sprijinul masiv al țărilor baltice, în special al Lituaniei.

Punctul culminant al interesului pentru Parteneriatul Estic, atât în UE, cât și în țările partenere, a fost summitul de la Vilnius din noiembrie 2013, dar preocuparea față de dosar a scăzut rapid în anii următori. În ciuda „dezghețării” conflictelor din Donbas și Karabah și a situației politice critice din Belarus, atenția țărilor vest-europene față de Parteneriatul Estic se îngusta constant, deși lent. Cauzele acestei schimbări de atitudine sunt diverse: nedorința unora de a complica relațiile cu Rusia, criza migrantilor, Brexitul, criza economică din sudul Europei și, în final, criza pandemică.

În ultima vreme, asistăm la o mutație interesantă – atenția pentru spațiul Parteneriatului Estic devine mai mare, chiar dacă Parteneriatul în sine pare să alunece în umbră. Această schimbare se datorează în mare parte Ucrainei, cea mai mare țară parteneră a UE

¹ Prelegere susținută la 17 februarie 2021 în cadrul programului Universității iernale a Mării Negre organizate de Institutul European din Nisa și Universitatea din Tbilisi.

² Jean Crombois, *The Eastern Partnership: Geopolitics and policy inertia*//Sage Journals. European View, 04.03.2019.

din estul Europei. Relațiile Kievului cu Moscova, care au început să se deterioreze după Revoluția portocalie de la răscrucea anilor 2004 și 2005, dar mai cu seamă după anexarea Crimeei, în martie 2014, au condus la sporirea preocupării Occidentului nu doar față de Ucraina, dar și față de întreg arealul pontic.

Ucraina are o serie de avantaje geopolitice, datorate poziției sale strategice între UE, Rusia și Turcia. În 2020 era a șaptea țară europeană ca populație (după Rusia, Germania, Franța, Marea Britanie, Italia și Spania) și a doua ca suprafață (după Rusia). În același an, potrivit Globalfirepower, Ucraina era a 25-a putere militară din lume și, respectiv, a opta putere militară din Europa, după Rusia, Marea Britanie, Franța, Germania, Italia, Spania și Polonia. În același timp, Ucraina are o serie de vulnerabilități. În primul rând, este vorba despre conflictul din Donbas și relațiile sale tensionate cu Rusia, cel mai mare vecin al ei. Anexarea Crimeei de către Rusia la începutul anului 2014 și războiul din Donbass care a urmat au afectat grav economia Ucrainei și două dintre cele mai industriale regiuni ale țării. În 2013, Ucraina a înregistrat o creștere zero a PIB-ului. Economia Ucrainei s-a redus cu 6,8% în 2014 și cu încă 12% în 2015. În 2020, PIB-ul nominal al Ucrainei era de 142 de miliarde USD, în timp ce PIB-ul României era de aproape două ori mai mare (278 de miliarde USD). Pentru comparație, în 2012, PIB-ul nominal al Ucrainei era de 183 de miliarde USD, iar cel al României – de 179 de miliarde USD. Implicit, după declanșarea conflictului din estul țării, Ucraina a ajuns să fie doar a patra putere economică în bazinul pontic, fiind devansată de Rusia, Turcia, dar și de România.

O altă problemă majoră pentru Ucraina este demografia. Între 1991 și 2021, Ucraina a pierdut 8 milioane de locuitori, a șasea parte din populație. În 1991, populația Ucrainei era de 52 de milioane de locuitori. Trei decenii mai târziu, în Ucraina, inclusiv cele două regiuni din Donbas și Crimeea, erau deja numai 44 de milioane de locuitori. Pentru comparație, situația din Turcia este diametral opusă. În 1985, populația Turciei era de 47 de milioane de locuitori. În 2021, avea deja 84 de milioane de locuitori, exact ca Germania și aproape dublu cât Ucraina. Dacă declinul demografic al Ucrainei

va continua în același ritm, sau și mai rău – se va accelera, atunci șansele ca țara să-și păstreze locul de actor major pe scena geopolitică pontică vor scădea mult. Evoluția demografică nefavorabilă a Ucrainei pune în pericol și viitorul teritoriilor ocupate de Rusia, în special al Crimeei. În momentul de față, tătării crimeeni reprezintă aproximativ o optime din cele 2,2 milioane de locuitori ai peninsulei. Totodată, în Turcia există o comunitate de cca 3,5-6 milioane de nogai și tătari crimeeni refugiați din vechiul Hanat al Crimeei după anexarea acestuia de către Rusia³. Chiar înainte de evenimentele de pe Maidan și intrarea în fază activă a tensiunilor dintre Rusia și Ucraina în privința Crimeei, liderii comunității tătaro-crimeene din Turcia vorbeau deja despre revenirea lor în patria istorică⁴. În contextul în care populația peninsulei era în declin încă înainte de conflictul ruso-ucrainean din 2014, ne putem imagina că acesta va contribui la un exod și mai mare al populației din zonă. Incertitudinea care planează asupra viitorului peninsulei va alimenta emigrarea. O eventuală recucerire pe cale militară a peninsulei de către ucraineni va duce la o plecare masivă a populației ruse, care s-a solidarizat cu noua putere de facto prin participarea la referendumul din 2014. Cine va umple golul? În anii care vin, ținând cont de creșterea populației din Turcia, aceasta va avea un surplus demografic și mai mare. O Crimee depopulată, un teritoriu legat istoric prin atâtea fire cu lumea turcică și aflat la numai 250 km de litoralul septentrional al Turciei, nu va fi trecută cu vederea de urmașii tătarilor crimeeni refugiați cândva din ținuturile nord-pontice. E și greu de imaginat ca Turcia să mențină tăcerea în cazul în care Crimeea ar deveni teren de confruntare militară. Fără îndoială, va fi invocată prezența comunității tătaro-crimeene în regiune pentru a argumenta interesul Turciei de a fi parte a unui proces diplomatic de soluționare a conflictului. Scenariul restabilirii independenței Crimeei ar putea satisface unii actori geopolitici relevanți, dar adevărul învingător într-un astfel de scenariu ar fi anume Turcia.

³ <https://www.iccrimea.org/scholarly/jankowski.html>

⁴ <https://www.refworld.org/docid/51dfbc554.html>

Să revenim însă la atuurile și handicapurile geopolitice ale Ucrainei. Printre dezavantajele majore ale Kievului se mai numără dependența energetică și pierderea celor mai atractive regiuni economice – Crimeea, Luhansk și Donețk. Un al treilea mare dezavantaj îl reprezintă geografia lingvistică a țării, din care desprindem că în regiunile sudice, numite istoric Novorusia, pericolul separatist rămâne ridicat. Aceste ținuturi, anexate la finele secolului XVIII de Rusia de la fostul Hanat al Crimeei și colonizate ulterior preponderent cu ucraineni și ruși, sunt de un mare interes strategic și economic atât pentru Ucraina, cât și pentru Rusia și au constituit subiectul unei dispute dintre cele două țări încă în 1918, când a fost nevoie de o conferință de pace, urmată de un tratat bilateral, menit să pună punct neînțelegerilor. Pe durata regimului sovietic „tema novorusă” a fost uitată, dar după destrămarea URSS ea a fost resuscitată, mai cu seamă în Donbas și Crimeea, unde populația vorbitoare de limbă rusă prevalează. La recensământul populației din Ucraina din 2001, 30% din populația țării au declarat rusa ca limbă maternă (14,3 milioane din 48,2 milioane). Cifra era prea mare pentru a fi ignorată și amintea neliniștitor de proporția populației germane din Cehia interbelică (tot 30%). Faptul că tema comunității de limbă rusă va degenera mai devreme sau mai târziu într-o problemă mare era conștientizată de toți cei care analizau geopolitic Ucraina.

După 2014 Ucraina și-a căpătat mulți prieteni puternici și un val de admirație și susținere publică în întreaga lume. SUA, Marea Britanie și Polonia sprijină masiv Kievul pe plan diplomatic, moral și economic. Nici sprijinul oferit Ucrainei de țări mai mici, precum Lituania, nu este de neglijat. O situație mai ambiguă e în cazul Germaniei, care, pe de o parte, este, alături de SUA, unul dintre cei mai mari donatori financiari ai Ucrainei, iar, pe de altă parte, e ținta unor critici vehemente venite dinspre Kiev, mai ales în legătură cu construcția gazoductului Nord Stream 2. Traseul de export al gazului rusesc spre Europa, în special spre Germania, cel de-al treilea exportator mondial de mărfuri, a fost, neîndoielnic, și una din cauzele degradării relațiilor dintre Kiev și Moscova. În cazul în care Rusia obține o cale sigură de export al gazului

spre Germania, evitând Ucraina, ultima pierde un instrument geopolitic temeinic în raport cu Rusia, dar și o sursă importantă de venit. În 2020, în pofida relațiilor tensionate cu Moscova și a bunei funcționări a gazoductelor South Stream și Nord Stream 1, Ucraina încă primea 2 miliarde de dolari americani pentru tranzitul de gaz rusec⁵. E vorba de cam 5% din bugetul de stat al Ucrainei pentru anul respectiv. Din motive economice, dar și geopolitice, nici SUA nu sunt cointeresate în finalizarea proiectului Nord-Stream 2. Gazul ieftin oferit de ruși economiei germane pune sub presiune și mai mare performanțele exportului american de mărfuri pe piața globală. Scoaterea Poloniei și Ucrainei din ecuația exportului gazului rusec spre Germania nu e avantajoasă economic și politic nici Varșoviei. Implicit, avem o alianță naturală Kiev-Varșovia-Washington, care, din motive parțial diferite, privește cu scepticism la proiectul ruso-german. În plus, în unele țări, cum ar fi statele baltice, există și temerea că buna cooperare a Rusiei cu Germania în plan economic poate servi drept punte și pentru anumite tranzacții politice dintre Moscova și Berlin. În aceste circumstanțe, replica mediului german de afaceri, că țara lor e liberă să cumpere gaz de oriunde vrea și că Berlinul nu indică Varșoviei sau Kievului cu cât, cum și de unde să-și procure resursele energetice, e trecută cu vederea. Cel puțin la nivel mediatic, Ucraina a ieșit învingătoare din această bătălie cu Berlinul. Nu putem exclude că până la urmă, sub presiune americană, Germania ar putea renunța la proiect. Costurile acestui pas pentru cea mai mare economie europeană sunt greu de calculat, dar cert e că limitarea achizițiilor de gaz ieftin pentru nemți nu va fi neapărat un succes economic (ci doar geopolitic) pentru americani, pentru că rușii și-ar putea orienta exportul de gaz spre China.

De altminteri, China e un jucător încă neevaluat în geopolitica regiunii Parteneriatului Estic, inclusiv în Ucraina. După 2014, suntem martorii unor schimbări cu adevărat substanțiale în geografia

⁵ <https://www.reuters.com/markets/commodities/russian-gas-transit-via-ukraine-fell-25-2021-2022-01-04/>

legăturilor economice ale Ucrainei. Rusia și-a pierdut repede rolul de partener-cheie, lucru ușor de explicat în noile circumstanțe, dar pe neașteptate și comerțul Ucrainei cu UE a intrat într-o fază de stagnare. În același timp, China a devenit partenerul principal al Ucrainei atât la exporturi, devansând Polonia, cât și la importuri, devansând Germania.⁶ Exportul ucrainean către China a crescut mai cu seamă datorită produselor agricole și minereurilor de metale. În acest sens, chinezii ne oferă o surpriză în Ucraina. Discret, China, nu UE, ia locul Rusiei ca partener economic privilegiat în Ucraina, dar și în alte țări ale Parteneriatului Estic.

Și acum să trecem la a doua țară ca mărime din Parteneriatul Estic, Belarus. Conform gândirii cunoscutului geopolitician olandezo-american Nicholas Spykman, Belarus e situat la confluența dintre Rimland (zona „exterioară” occidentală și meridională a Eurasiei) și Hearthland (zona pivot a masei terestre eurasiatice), fiind o punte dintre marea peninsulă europeană și inima Eurasiei. Și din punct de vedere economic, dar și militar, această punte a avut dintotdeauna o valoare strategică, fiind utilizată în ambele sensuri.

Belarus e o țară relativ mare, mai mare decât cele trei țări din Caucazul de Sud luate la un loc, dar din punct de vedere economic, e o „mărime modestă”. PIB-ul țării este mai mic decât cel al Luxemburgului. În 2020, PIB-ul nominal al Belarusului a fost de 58 de miliarde USD, iar PIB-ul luxemburghez în același an a fost de 69 de miliarde USD. Cu toate acestea, conform atlasului de complexitate economică de la Harvard, economia Belarusului este mai complexă decât cea a Spaniei sau Turciei – țări considerate puteri medii.⁷ De fapt, Belarus a fost una dintre cele mai industrializate republici ale Uniunii Sovietice și, chiar dacă oarecum depășită tehnologic, încă păstrează o industrie destul de variată.

Printre dezavantajele geopolitice ale Belarusului se numără lipsa accesului la mare. Implicit, comerțul său exterior e bazat în cea

⁶ *Ukraine-China trade sees double-digit growth in 2020*, Xinhua, 13.01.2021

⁷ Jose Miguel Alonso-Trabanco, *Belarus Crisis: The Geopolitical Stakes for the Major Powers*/Geopolitical Monitor, 25.08.2020.

mai mare parte pe infrastructura terestră. În al doilea rând, poziția ei „intermediară” între Germania și Polonia, pe de o parte, și Rusia, pe de altă parte, îi determină statutul de țară-tampon. Rolul strategic al Belarusului pentru ruși a crescut odată cu extinderea Alianței Nord-Atlantice spre est, dar mai ales odată cu Euromaidanul de la Kiev, care a surpat temeinic relațiile dintre Rusia și Ucraina. În noile circumstanțe geopolitice, Belarusul devine pentru Moscova atât scut, cât și spadă în raport cu Occidentul și Ucraina. Menținerea neutralității, a unui echilibru între Rusia și Vest, e un lucru foarte greu de asigurat în situația regională care se profilează după 2014. Kremlinul nu va lăsa Belarusul să scape de statutul de țară-satelit și în acest sens va fi favorizat, cel puțin temporar, de starea de spirit a populației, cea mai mare parte a căreia rămâne fidelă unei alianțe cu Rusia. Aici e cazul să amintesc și de profilul demografic al țării, care e mai omogen decât al Ucrainei. Minoritatea poloneză din regiunea Hradna e singura care dă bătaie de cap Minskului. În rest, populația urbană e practic totalmente rusificată, iar cea rurală, încă vorbitoare de limbă belarusă, e tot mai îmbătrânită și mai puțină. Cu toate acestea, declinul demografic în Belarus e mai puțin semnificativ decât în Ucraina și chiar decât în țările vecine din UE, cum ar fi Letonia. În 1990, populația Belarusului era de 10,2 milioane, iar în 2020, de 9,4 milioane. Pentru comparație, în Letonia, stat membru al NATO și UE, în aceiași ani erau 2,7 milioane și 1,9 milioane. Respectiv, Letonia a pierdut în 30 de ani 30% din populație, iar Belarusul doar 8%, cazul leton confirmând încă o dată faptul că emigrația nu e generată doar de contraperformanțe economice sau de un stat de drept deficitar.

Dacă interesele geopolitice rusești în Belarus sunt clare, interesele americane și vest-europene nu ies atât de bine în relief și sunt dictate mai curând de atitudinea acestora față de Rusia. Belarus e perceput mai curând ca obiect și nu ca subiect în geopolitica Europei de Est. Imperativul geopolitic al americanilor e prevenirea integrării definitive a Belarusului cu Rusia, care poate fi începutul unui proces de refacere a unității eurasiatice.

Cu toate acestea, nu este clar dacă marile puteri vest-europene – Franța și Germania – au neapărat întotdeauna aceleași viziuni față de locul Belarusului în arhitectura geopolitică europeană ca și americanii (sau polonezii). Din perspectiva Berlinului și a tuturor celor care militează pentru o Europă autosuficientă și extinsă, Belarusul e privit nu ca „material izolat” dintre Rusia și Occident, nu ca un limes, ci ca un potențial liant al unei Europe Mari.

Să vedem acum ce rol joacă factorul chinezesc, care, în pofida depărtării geografice, e chiar mai prezent în Belarus decât în Ucraina. Relațiile complicate pe care le-a avut în ultimele decenii Minskul cu Occidentul au favorizat nu numai Rusia în plan politic, dar și China în plan economic.⁸ Belarus și China au creat recent lângă Minsk parcul industrial „Marea Piatră”, un vast proiect de infrastructură cu o suprafață de aproape 12 mii de hectare, ale cărui componente includ facilități de producție de înaltă tehnologie din domenii foarte variate – de la chimie până la electronică. Giganți chinezi precum *Sinomach* sau *ZTE* sunt deja stabiliți acolo, afacerea funcționând în condiții de reglementare fiscală și juridică foarte îngăduitoare. Nu trebuie neglijat nici faptul că Beijingul e și un furnizor de linii de credit pentru Minsk, care are un acces limitat la piețele internaționale de capital.⁹

Pentru Belarus, aprofundarea cooperării economice cu China are ca efect și diminuarea subordonării prea mari față de Rusia, fără a fi nevoită să facă concesii politice Occidentului. În plus, faptul că China se află la mare depărtare geografică de Belarus lasă Minskului impresia că această nouă dependență ar fi mai puțin periculoasă în plan geopolitic. Din perspectivă chineză, lucrurile stau, probabil, diferit: Belarus este un partener de afaceri relativ important pentru Beijing, dar, mai presus de toate, este un canal esențial pentru implementarea strategiei geoeconomice a Chinei în Europa.¹⁰

⁸ *Idem.*

⁹ *Idem.*

¹⁰ *Idem.*

Făcând un sumar, Belarus este, ca și toate țările din Parteneriatul Estic, într-o perioadă de reevaluare generală a locului său în geopolitica europeană, iar viitorul ei depinde în foarte mare măsură de felul cum vor evolua relațiile dintre Moscova și Occident, pe de o parte, și, poate chiar mai mult, cele dintre Moscova și Kiev, pe de altă parte.

Să coborâm acum mai spre sud, în Republica Moldova, una dintre cele mai mici țări din zona Parteneriatului Estic, care se confruntă cu multe probleme sociale, demografice, economice și politice. Din 1989 și până la protestele de amploare din aprilie 2009 de la Chișinău, subiectul care a dominat dezbaterile politice din această țară a fost cel identitar (etnic, lingvistic, geopolitic), în timp ce economia, justiția, reformele structurale au fost înfăptuite în mod haotic, fără niciun program de acțiune, de toate guvernările care s-au succedat în acest răstimp. Rusia a rămas pentru multă vreme forța externă dominantă atât în plan politic, cât și cultural și economic, în timp ce radarele marilor cancelarii occidentale interceptau Republica Moldova doar ocazional, menținând-o în atenție pentru o durată prea scurtă. Lucrurile au început să se schimbe doar după evenimentele din 2014 din Ucraina, când valoarea geopolitică a Republicii Moldova a început să fie cotate mai bine.

Între timp, multe din problemele care erau trecute cu vederea încă acum două decenii, la răscrucea mileniilor, s-au agravat periculos. Voi începe cu problema demografică, care din punctul meu de vedere riscă să devină cel mai grav handicap al țării. Conform estimărilor oficiale, în 2020, populația Republicii Moldova, inclusiv regiunea transnistreană, era de cca 3 milioane de locuitori. În 1990, Republica Moldova avea aproape 4,4 milioane de locuitori. Deci, statistic, în decurs de trei decenii țara a pierdut 1,4 milioane de oameni, adică 32% din populație. În realitate, lucrurile sunt chiar mai dramatice. Conform unor estimări mai pesimiste, populația reală a Republicii Moldova în hotarele ei internațional recunoscute ar fi de 2,5 milioane, apropiindu-se de numărul de locuitori înregistrat la mijlocul secolului XX, cu specificarea importantă că atunci piramida de vârstă era mult mai prielnică decât e acum.